

Спеціалізованій вченій раді ДФ 11.151.003
Інституту економіки промисловості НАН України

ВІДГУК

офіційного опонента Письменної Уляні Євгенівні
на дисертацію Кириченко Катерини Михайлівни «Соціальна відповіальність
в системі чинників розвитку атомної енергетики України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»
(галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»)

1. Актуальність теми дисертації

Сьогодні в Україні за прикладом енергетично сталих країн світу відбувається поступовий відхід від енергетичної політики та системи, заснованих на принципах патерналізму, до енергетично-сталої енергетичної системи та політики зеленого переходу. Це вимагає проходження системою соціо-технічних трансформацій на основі соціально та політично складних рішень, законодавчих та інституційних змін щодо формування нової моделі енергетичних ринків. Питання сталої енергетики, екології, зменшення рівня енергетичної бідності та соціальної відповіальності керівників енергетичних бізнесів набувають все більшої значущості. Розвиток атомної енергетики як низьковуглецевого екологічно чистого джерела енергії визнаний одним із основних енергетичних пріоритетів та факторів забезпечення енергетичної безпеки держави. Зазначене надає чіткий фокус та часові рамки енергетичних реформ і вимагає дослідження стану соціально відповіального бізнес-середовища в енергетиці та мотивів, які спонукають енергетичні компанії вести соціально-відповіальну діяльність.

За таких умов дисертаційна робота К. Кириченко, яка спрямована на поглиблення теоретико-методологічного обґрунтування та розроблення практичних рекомендацій щодо розвитку соціальної відповіальності атомної енергетики України, беззаперечно, є актуальною у науковому сенсі та своєчасною для практики, до того ж, має міждисциплінарний характер.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні

Основні наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі К. Кириченко, є обґрунтованими та достовірними, відповідають фундаментальним положенням теорії соціальної економіки, менеджменту, теорії сталого розвитку, концепціям та теоріям розвитку ринків енергоресурсів, енергетичної політики. Обґрунтованість наукових положень, результатів і висновків роботи забезпечує використання (залежно від завдань, що вирішуються) сучасних загальнонаукових і спеціальних економічних методів досліджень – стратегічного, абстрактно-логічного, порівняльного, системно-структурного аналізу, соціальних досліджень тощо та опрацювання вагомої за обсягами інформаційної бази.

Здобувачка у процесі досліджень використовувала офіційні дані профільних органів державної влади, державних служб і агенцій, громадських організацій. Достовірність та обґрунтованість сформульованих у дисертації наукових положень, висновків та рекомендацій базується на аналізі значної кількості праць іноземних та українських вчених, що стосуються предмету дисертації (212 найменувань). Їх опрацювання дало можливість удосконалити методичний інструментарій оцінювання рівня соціальної відповідальності на підприємстві, розвинути концепцію корпоративного управління, побудувавши систему управління підприємством на основі соціальної відповідальності.

Метою дослідження є поглиблення теоретико-методичних зasad та розробка практичних рекомендацій розвитку соціальної відповідальності атомної енергетики України. Об'єктом дослідження виступає процес розвитку соціальної відповідальності атомної енергетики в Україні. Предмет дослідження – теоретичні та практичні основи розвитку соціальної відповідальності підприємства. Висновки за дисертацією відповідають поставленим завданням.

Перший розділ дисертації (с. 15–48) розкриває сутність концепції соціальної відповідальності як чинника розвитку підприємства та систематизує складові

соціальної відповіданості підприємства. У розділі подано узагальнені теоретико-методичні засади оцінювання соціальної відповіданості підприємства.

Другий розділ дисертації (с. 49–121) присвячений аналізу соціальної політики та колективно-договірних відносин, діагностиці стану соціального розвитку підприємств атомної енергетики України та оцінці рівня ефективності соціальної відповіданості ДП «НАЕК «Енергоатом».

У третьому розділі дослідження (с. 122–171) обґрунтовано напрямки удосконалення внутрішньої корпоративної відповіданості в НАЕК «Енергоатом», шляхи забезпечення соціальної відповіданості атомної енергетики перед громадами міст-супутників АЕС, а також пропозиції щодо підвищення ефективності комплаєнс-політики в компанії.

Загальний обсяг роботи – 223 с., у т.ч. 197 с. основного тексту, 42 таблиць і 44 рисунків. Структура дисертації є логічною, матеріал викладено відповідно до мети і поставлених завдань, які відповідають сутності об'єкта і предмета дослідження. Основні ідеї, висновки та рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, пройшли апробацію на 9 міжнародних науково-практических конференціях, де авторкою висвітлювалися основні положення проведеного дослідження.

3. Наукова новизна одержаних результатів і повнота викладу основних результатів в опублікованих працях

У дисертаційній роботі отримано результати, які відзначаються науковою новизною, становлять певну цінність для теорії та практичного застосування не лише у паливно-енергетичному комплексі, але й в інших секторах економіки. Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні методологічних підходів та практичних положень щодо вдосконалення методології оцінювання рівня соціальної відповіданості на підприємстві та вдосконалення системи управління підприємством на основі інтегрованості у неї всіх аспектів соціальної відповіданості.

Зокрема, здобувачкою вдосконалено принципи розуміння соціальної відповідальності в системі управління підприємством, обґрунтовано необхідність її побудови на таких методичних засадах, в особливості, на стратегічних підприємствах із високим необхідним рівнем енергетичної ядерної та радіаційної безпеки. Необхідно відмітити, наскільки важливою для економічної та енергетичної безпеки держави є наголошена та доведена в роботі, попри свою, на перший погляд, неочевидність, пов'язаність аспектів соціальної відповідальності із корпоративною культурою, спадковістю досвіду та забезпеченням культури безпеки в атомній енергетиці.

Основним теоретико-методологічним здобутком дослідження можна назвати механізм реалізації внутрішньої корпоративної відповідальності підприємства, що складається з шести напрямів, а саме: безпечні умови праці, навчання і розвиток персоналу, соціальний захист персоналу, відповідальна реструктуризація, ефективна система оплати праці, а також корпоративна культура.

Авторкою вдосконалено методичні підходи до аналізу чинників розвитку підприємства, які, на відміну від наявних, класифікують фактори зовнішнього і внутрішнього середовища на мікро-, мезо-, макро- і мегарівні, а також здійснено аналіз факторів і ризиків розвитку ДП «НАЕК «Енергоатом».

Багаторівнева оцінка рівня соціальної відповідальності дозволила врахувати декілька кіл соціальної сфери: власне, колектив співробітників компанії, об'єкти соціальної інфраструктури на балансі компанії, а також об'єкти зони спостереження АЕС, і таким чином, забезпечити баланс інтересів місцевої влади, підприємства та працівників. Зокрема, для третього кола здобувачкою запропонований 7-етапний системний алгоритм нарахування субвенцій громадам а також розроблені стратегічні підходи щодо управління об'єктами соціальної інфраструктури АЕС, а саме: утримання та розвиток об'єктів, передача об'єктів в державно-приватне партнерство, передача у комунальну власність місцевих органів самоврядування.

Слід також відзначити у якості значущих пунктів наукової новизни запропоновану авторкою системи визначення рівня розвитку соціальної

відповідальності, яка складається з 39 показників, методичні підходи щодо оцінки ефективності публічних консультацій в містах-супутниках АЕС, а також механізм реалізації комплаенс-політики у компанії. Суттєву практичну цінність мають результати проведеного здобувачкою опитування щодо ставлення суспільства до розвитку атомної енергетики.

У доробку здобувачки – 17 наукових праць за темою дослідження, зокрема, 1 стаття – у науковому фаховому виданні, віднесеному до наукометричної бази Scopus, 6 статей – у наукових фахових виданнях України, підрозділ колективної монографії. Опублікування результатів дисертації відповідає вимогам, встановленим МОН України.

4. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Дисертаційна робота містить окрім недолікі та положення дискусійного характеру, зокрема:

1. На с. 14 авторкою справедливо згадано про концепцію сталого розвитку на мікрорівні у застосуванні до розвитку підприємства як необхідність дотримання балансу між економічними, соціальними та екологічними показниками, а на с. 47 – про інтегральний показник ефективності діяльності у сфері соціальної відповідальності, що обраховується як середня арифметична зважена часткових інтегральних показників (економічної, соціальної та екологічної ефективності) діяльності підприємства. Проте, на нашу думку, слід було підсилити цим теоретичним підходом обґрунтування науково-практичних зasad удосконалення системи управління підприємством на основі інтегрованості у неї всіх аспектів соціальної відповідальності.

2. На рис. 1.2 (с. 16) серед зовнішніх чинників мікрорівня перераховані постачальники, споживачі, конкуренти і посередники. Слід уточнити назву чинників, наприклад, поведінка конкурентів, дії посередників, попит споживачів тощо.

3. На рис. 2.1 (с. 51) у назві рисунку слід замінити «інтенсивність використання енергії на одиницю ВВП» на «енергомісткість ВВП».

4. Рис. 2.2 (с. 52), що представляє структуру виробництва електроенергії України за 2019 рік, доцільно оновити.

5. На с. 55 у першому абзаці прибрати слова «та вугільної промисловості».

6. Виробнича діяльність НАЕК «Енергоатом» опосередковано пов'язана з іншими підприємствами атомно-промислового комплексу України, зокрема, підприємствами ядерно-паливного циклу, об'єднаними в Державний концерн «Ядерне паливо». Цікавим було б розширення сфери наукового пошуку в рамках даної роботи на ці підприємства.

7. У таблиці 2.1 (с. 58) зовнішній ризик «відсутність опадів та жарке літо (призводить до зниження потужності генеруючого обладнання АЕС)» доцільно, на нашу думку, віднести до технологічних ризиків, оскільки такий ризик пов'язаний із об'єктивним зниженням гнучкості енергосистеми і зменшенням можливості балансування в енергосистемі для збільшення видачі потужності з АЕС.

8. На с. 59 серед описаних зовнішніх чинників макрорівня впливу на розвиток атомної енергетики доцільно більше розкрити сигнали вуглецевого ринку та їхній вплив на посилення екологічних переваг атомної енергетики.

9. У підрозділі 3.2 варто було би приділити більшу увагу такому аспекту корпоративної культури як підготовка і підвищення кваліфікації кадрів, зокрема роботі навчально-тренувальних центрів при АЕС, співпраці з ВНЗ, залучення шкіл і науково-технічних гуртків у формуванні інтересу до атомної галузі та залучення абитурієнтів, спадковості досвіду у межах підрозділів компанії та обміну досвідом в рамках МАГАТЕ.

10. Варто, на нашу думку, розглянути у світлі соціальної відповідальності такий аспект комерційної діяльності компанії як її участь у механізмі покладення спеціальних обов'язків (ПСО) із забезпечення доступності електроенергії для побутових споживачів (постачання електроенергії за фіксованими тарифами, які є

нижчими за ринкові), а саме участь у компенсації компанією різниці між тарифами для населення і ринковою ціною електроенергії.

11. Корисною, на нашу думку, була б науково-обґрунтована оцінка і прогноз авторки зміни рівня соціальної відповідальності ДП «НАЕК «Енергоатом» у світлі можливої корпоратизації підприємства та змін в управлінні паливно-енергетичним сектором.

Проте, висловлені зауваження не знижують позитивної оцінки дисертації у її змістовно-суттєвій частині та не зменшують теоретичну та практичну значущість роботи здобувачки, а, здебільшого, формують напрями подальшого наукового пошуку у напрямі теми дисертації.

5. Відповідність роботи вимогам, які встановлені МОН України

Дисертаційна робота за своїм змістом, структурою та оформленням відповідає вимогам пп. 9-18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. №167 (зі змінами). Робота містить анотацію, вступ, три основні розділи, висновки до розділів та загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Матеріали дисертаційної роботи викладено послідовно та логічно. Загальний обсяг дисертації становить 223 с., робота містить 42 таблиць і 44 рисунків. Список використаних джерел налічує 212 найменувань.

Загальний висновок

Ознайомлення з текстом дисертації та публікацій за темою дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота Кириченко Катерини Михайлівни «Соціальна відповідальність в системі чинників розвитку атомної енергетики України» є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій вирішено актуальне наукове завдання – поглиблення теоретико-методологічного обґрунтування та розроблення практичних рекомендацій щодо формування системи соціальної відповідальності в атомній

енергетиці та сприяння розвитку цього сектору енергетики за допомогою переваг і здобутків системи корпоративного управління, яка інтегрує в собі всі аспекти і рівні системи соціальної відповідальності, з акцентом на енергетично-сталу функцію соціальної відповідальності в енергетиці та необхідність підвищення усвідомленості керівництвом компанії та громадськістю необхідності побудови і вдосконалення такої системи.

Основні результати дисертаційної роботи відзначаються науковою новизною, достатнім рівнем обґрунтованості та достовірності, а також можуть розглядатися як внесок у розвиток теорії соціальної економіки, менеджменту, управління підприємствами і розширення практичного застосування цих теорій задля забезпечення реалізації задач енергетичної сталості.

За змістом, оформленням, актуальністю та рівнем висвітлення поставлених завдань робота відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, визначених пп. 9-18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. №167 (зі змінами). Вказане вище дає підстави для висновку, що Кириченко Катерина Михайлівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук,
доцент НТУУ «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»,
старший науковий співробітник
сектору прогнозування розвитку ПЕК
відділу секторальних прогнозів та
кон'юнктури ринків Державної установи
«Інститут економіки
та прогнозування НАН України»

У.Є. Письменна